

Łukasz Wirkus
Stres w pracy kuratora sądowego.
Studium teoretyczno-empiryczne
Oficyna Wydawnicza Impuls,
Kraków 2015, ss. 225

Łukasz Wirkus, doktor nauk społecznych w zakresie psychologii, sądowy kurator zawodowy z doświadczeniem w pionie kurateli rodzinnej oraz dla dorosłych, w swojej monografii podejmuje próbę analizy kosztów zdrowotnych, jakie ponoszą kuratorzy sądowi w związku z wykonywaniem obowiązków zawodowych, ze szczególnym uwzględnieniem skutków doświadczanego przez nich stresu. Książka powstała na podstawie rozprawy doktorskiej autora *Źródła stresu zawodowego kuratorów sądowych i jego konsekwencje*. Podnoszona w niej problematyka jest odpowiedzią na zapotrzebowanie środowiska oraz, jak pisze Wirkus, „próbą przedstawienia rozmiaru realnych kosztów zdrowotnych ponoszonych codziennie przez kuratorów sądowych w Polsce w związku z wykonywanymi obowiązkami służbowymi oraz postulatem zmiany dysfunkcji organizacyjnych w środowisku pracy” (s. 11).

Kuratorzy sądowi, zgodnie z obowiązującymi przepisami, realizują zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu oraz innymi czynnościami wskazanymi w przepisach szczególnych. Obowiązki te wykonują na terenie zespołów kuratorskiej służby sądowej oraz w terenie, czyli w środowisku życiowym swoich podopiecznych, stoją zatem na styku wymiaru sprawiedliwości i szeroko rozumianego społeczeństwa, w szczególności osób pozostających na jego prawnym i społecznym marginesie. Różnorodność podejmowanych zadań, wymagana terminowość ich wykonania oraz fakt, że podopieczni kuratorów sądowych to osoby z różnych obszarów problemowych, powodują, że ta grupa zawodowa codziennie narażona jest na stres związany z wykonywaną pracą.

Recenzowana monografia składa się z dwóch części: części teoretycznej (trzy rozdziały) oraz części stanowiącej ekspozycję wyników badań, które przeprowadził autor (dwa rozdziały).

W teoretycznej części książki Łukasz Wirkus przedstawia organizację kuratorskiej służby sądowej; jednocześnie wskazuje na historyczne uwarunkowania oraz źródła obowiązującego w Polsce modelu kurateli. W oparciu o ustawę z 27 lipca 2001 roku o kuratorach sądowych szczegółowo omawia charakter zadań wykonywanych przez kuratorów rodzinnych oraz kuratorów dla dorosłych, a także, przywołując badania statystyczne, wskazuje na obciążenie pracą tej grupy zawodowej.

Autor porusza zagadnienie tożsamości zawodowej kuratorów sądowych. Powołując się na dotyczące tej tematyki publikacje, podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie, czym jest tożsamość zawodowa, oraz próbę określenia wizerunku kuratora sądowego jako „za-

wodu zaufania publicznego”. Pojawia się tu pojęcie „etosu służby”, co wskazuje na wysokie wymagania stawiane kuratorom oraz doniosłość zadań wykonywanych na rzecz społeczeństwa, ale jednocześnie na wkroczenie reprezentantów tej grupy zawodowej we wrażliwą sferę wolności i praw człowieka.

Autor poddaje pod rozwagę czytelnikom ważną problematykę selekcji zawodowej kuratorów sądowych; postuluje opracowanie jednolitego standardu doboru kandydatów, dotyczącego charakterystyki osobowościowej i profesjonalnej, a także optymalnej procedury aplikacji do zawodu. Podejmuje temat kompetencji profesjonalnych kuratorów, wskazuje na najważniejsze umiejętności warunkujące efektywność w pracy z osobami niedostosowanymi społecznie oraz na konieczność stworzenia odpowiednich warunków administracyjno-organizacyjnych do jej wykonywania. Podkreśla również znaczenie kierowania się przez kuratorów w pracy ze swoimi podopiecznymi zasadami kodeksu etyki zawodowej, co uzasadnia rekomendacjami Rady Europy.

Powołując się na tezy formułowane przez innych badaczy, Łukasz Wirkus podejmuje problematykę stresu zawodowego i jego różnych koncepcji: przedstawia organizacyjne źródła oraz dokonuje analizy czynników stresogennych w środowisku pracy kuratorów sądowych. Przywołuje badania przedstawiające poziom wiktylizacji kuratorów sądowych i występujących w ich pracy zagrożeń oraz formułuje postulat dotyczący wdrożenia procedur wspierających bezpieczeństwo kuratorów. Dopelnienie pierwszej części książki stanowi analiza teoretyczna konsekwencji stresu oraz wskazanie warunków efektywnego prowadzenia profilaktyki antystresowej w miejscu pracy, a także ukazanie zespołu wypalenia zawodowego jako zjawiska dotyczącego szczególnie środowisk zawodowych związanych bezpośrednio z niesieniem pomocy innym ludziom. Wirkus dowodzi, że skutek wykonywania obowiązków zawodowych związanych z poczuciem odpowiedzialności prawnej oraz moralnej za los człowieka, który zostaje powierzony kuratorskiej pieczy, oraz skutek szeregu trudności wynikających bezpośrednio z charakteru podejmowanych działań kuratorzy sądowi są grupą w znacznym stopniu narażoną na wypalenie zawodowe. Dokonując przeglądu literatury, autor omawia możliwe typy interwencji w zakresie profilaktyki wypalenia zawodowego oraz strategie radzenia sobie ze stresem.

W empirycznej części publikacji Wirkus wskazuje metodologiczne podstawy badań własnych, dokonuje szczegółowej charakterystyki badanej grupy oraz przedstawia założenia i cele badań, a także zastosowane narzędzia badawcze i sposób prezentacji wyników. Dokonuje też obszernej analizy statystycznej różnych aspektów pomiaru natężenia subiektywnego poczucia stresu w badanej grupie zawodowej oraz ukazuje zależności między ogólnym poziomem stresu zawodowego i jego wymiarami w badanej próbie a zmiennymi demograficznymi i organizacyjnymi.

Autor dokonuje analizy empirycznej wyników badań struktury stresu zawodowego kuratorów sądowych, czyli jego nasilenia oraz poczucia, w aspektach takich zmiennych jak: rodzaj wykonywanych orzeczeń, stopień służbowy kuratora, staż pracy, płeć, stan cywilny, wiek, wykształcenie, a także przekonania religijne. Przeprowadzone badania ukazały ponadto konsekwencje psychospołeczne stresu zawodowego w postaci zespołu wypalenia zawodowego oraz objawów zaburzeń w sferze zdrowia psychicznego i fizycznego. Ana-

lizie poddano korelację pomiędzy odczuwaniem stresu zawodowego a stanem zmęczenia i spadkiem energii życiowej, trudnościami w zrelaksowaniu się, doświadczeniami zawrotów głowy i palpacji. Kolejny obszar eksploracji to zależność pomiędzy zażywaniem środków przeciwbólowych, paleniem tytoniu oraz spożywaniem alkoholu przez kuratorów sądowych a nasileniem stresu zawodowego. Ponadto przeanalizowano stan zdrowia psychicznego przedstawicieli kuratorskiej służby sądowej i wskazano na znaczenie przewlekłego stresu oraz sytuacji zagrożenia w środowisku pracy jako czynników prowadzących do wyniszczenia organizmu i do różnych chorób somatycznych.

Recenzowana książka stanowi ważną pozycję, która w sposób rzetelny i wielowymiarowy przedstawia pracę kuratorskiej służby sądowej. W przeprowadzonych badaniach Łukasz Wirkus potwierdził istotną rolę czynników organizacyjnych i socjodemograficznych w kontekście stresu zawodowego. Jak dowodzi autor, badany poziom stresu, odczuwany szczególnie mocno przez kobiety, prowadzi do realnych konsekwencji w postaci wypalenia zawodowego oraz innych zaburzeń stanu zdrowia. Wyniki badań wskazują na niewystarczający zakres wsparcia ze strony pracodawcy w zakresie profilaktyki stresu zawodowego. Z analizy badań wynika, że gdyby powstał taki system profilaktyki, który pozwoliłby między innymi stworzyć warunki do współpracy przy rozwiązywaniu sytuacji trudnych oraz opracować zaplecze na potrzeby podnoszenia kompetencji zawodowych, to możliwe stałoby się zmniejszenie kosztów zdrowotnych, które ponosi omawiana grupa zawodowa, oraz zmniejszenie ryzyka wypalenia zawodowego. Powyższe wyniki stanowią istotne implikacje praktyczne, ukazują bowiem te sfery organizacji kuratorskiej służby sądowej, które wymagają zmian systemowych.

Przepisy regulujące kwestie organizacyjne funkcjonowania kuratorskiej służby sądowej nie doprecyzowują w sposób jednoznaczny niektórych kwestii, takich jak przekazywanie przez kierowników zespołów kuratorskich zadań poszczególnym kuratorom, co powoduje, że w różnych zespołach, niekiedy w obszarze jednego okręgu, kuratorzy zawodowi są nierównomiernie obciążani pracą. Podnoszonemu przez Łukasza Wirkusa problemowi struktury awansów zawodowych, stanowiącemu czynnik demotywujący w sytuacji osiągnięcia najwyższego stopnia specjalisty, towarzyszy zjawisko wieloletniego oczekiwania na awans w niektórych okręgach sądowych przy systematycznym awansowaniu kuratorów w innych okręgach, co wywołuje frustrację i brak motywacji u kuratorów, którzy pomimo wyróżniającej się pracy, inwestowania w swoje wykształcenie i zwiększania kompetencji zawodowych nie czują się docenieni.

Książkę *Stres w pracy kuratora sądowego. Studium teoretyczno-empiryczne* można polecić jako wartościową pozycję kuratorom sądowym i innym pracownikom wymiaru sprawiedliwości, teoretykom oraz badaczom zajmującym się problematyką związaną z funkcjonowaniem systemu resocjalizacji w Polsce. Przedstawione przez autora wyniki badań empirycznych poruszają niezwykle ważny aspekt warunków pracy kuratorów sądowych, konsekwencji niekorzystnych zjawisk w zakresie organizacji pracy oraz innych czynników stresogennych, co w efekcie, jak wykazano, ma negatywny wpływ na stan zdrowia przedstawicieli tej grupy zawodowej. Prezentacja wyników badań w szerokim kontekście teoretycznym pozwala na refleksję odnośnie możliwych konsekwencji opisy-

wanych w książce procesów. Kuratorzy sądowi pełnią niezwykle istotną rolę społeczną, ponieważ powierza się im pieczę nad niewydolnymi wychowawczo rodzinami, zagrożonymi demoralizacją nieletnimi oraz dorosłymi osobami popełniającymi czyny karalne. Przy założeniu, że od jakości pracy tej grupy zawodowej w dużej mierze zależy skuteczność podejmowanych działań, postulat autora dotyczący zmian systemowych, które zapewnią bezpieczeństwo i komfort pracy kuratorów sądowych, nabiera istotnego znaczenia.

Wprawdzie zaprezentowane przez Łukasza Wirkusa wyniki badań, z uwagi na ich ściśle ilościowy charakter, nie przedstawiły indywidualnych opinii osób badanych, które mogłyby w większym stopniu wskazać na pożądany kierunek zmian w zakresie funkcjonowania służby kuratorskiej; jednakże wyniki te mogą stanowić punkt wyjścia do poszukiwania rozwiązań organizacyjnych i systemowych, które umożliwiłyby kuratorom sądowym większą efektywność oraz zadowolenie z wykonywanej pracy. Tematyka stresu zawodowego kuratorów sądowych, z uwagi na wysoki poziom związanej z wykonywanymi zadaniami odpowiedzialności osobistej, wydaje się istotnym obszarem badawczym. Zagadnienie to nie było dotychczas przedmiotem dogłębnych analiz ani badań naukowych, zatem publikacja Łukasza Wirkusa jest pierwszą polską pozycją traktującą o zjawisku stresu zawodowego i jego specyfice w grupie zawodowej kuratorów sądowych. Autor podejmuje ważny temat, wskazuje bowiem na negatywne zjawiska występujące w grupie kuratorów sądowych, co może stanowić przyczynek do dyskusji nad praktycznymi rozwiązaniami problemów związanych z funkcjonowaniem polskiej kurateli sądowej. Na podkreślenie zasługuje rzetelne oraz profesjonalne potraktowanie podnoszonej tematyki: odniesienia teoretyczne korespondują z materiałem empirycznym, co sprawia, że omawiana praca jest cenną pozycją naukową.

Katarzyna Nanowska